

ВПЛИВ ЗМІСТУ УКРАЇНСЬКИХ ЧИТАНОК ГАЛИЧИНИ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ШКОЛЯРА (1919 – 1939 рр.)

держава у своє майбутнє, – це підтримати і зберегти сім'ю як найпершу і найважливішу виховну систему.

1. Виховний потенціал сім'ї в сучасних умовах: тематична Державна доповідь про становище сімей в Україні за підсумками 2001 року. – К.: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2002. – 144 с.

2. Зайцева З.Г. Неблагополучна сім'я та її вплив на формування особистості дитини // Соціальна підтримка молододі сім'ї. – К.: Академпрес, 1994. – С. 68 – 72.

3. Консультування сім'ї: методичні поради для консультування батьків. – Частина 2/Заред.

В.Г. Постового. – К.: ДЦССМ, 2003. – 303 с.

4. Опитування “Дня” в Інтернеті // День. – 2002. – 31 серпня.

5. Подласый И. П. Педагогика: Новый курс: Учеб. для студ. высш. учеб. заведений: В 2 кн. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – Кн.2: Процесс воспитания. – С 199 – 234.

6. Про становище сімей в Україні (довідь). Держкомітет у справах сім'ї та молоді. Український інститут соціальних досліджень. – К., 1999. – 229 с.

7. Соціальна робота з молододію сім'єю. Збірник теоретичних та методичних матеріалів для працівників соціальних служб для молоді. Випуск II. – К.: АЛД., 1995. – 100 с.

Галина Лемко, кандидат педагогічних наук, асистентка кафедри соціальної педагогіки
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ

ВПЛИВ ЗМІСТУ УКРАЇНСЬКИХ ЧИТАНОК ГАЛИЧИНИ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ШКОЛЯРА (1919 – 1939 рр.)

У статті проаналізовано українські читанки міжвоєнного періоду, які існували у Галичині та розкрито вплив їх змісту на формування особистості школяра. На основі вивчення змісту українських підручників для початкових шкіл Галичини у 1919 – 1939 рр. встановлено, що вивчення творів сприяло вихованню патріотизму, гуманності, любові, доброти, милосердя, справедливості, чесності, порядності, трудолюбства, поваги до рідних, шанобливого ставлення до людей тощо.

Постановка проблеми. Зміст навчання в українській школі покликаний формувати у дітей почуття патріотизму, громадянськості, державницької ідеології, гуманності, співчуття, розуміння, толерантності, совісті, честі, любові, дружби як ціннісних орієнтацій, що мають бути втіленими в життя, в норми поведінки. Так записано у Державній національній програмі “Освіта” (Україна ХХІ століття), у такому напрямі намагаються працювати педагоги, вчителі, вихователі. Тому одне з головних завдань виховання полягає у тому, щоб діти від народження засвоювали духовно-моральні цінності свого народу і щоб саме вони й ставали такими типовими його представниками, спадкоємцями і наступниками. А засобами засвоєння є рідна мова, матеріальна й духовна культура, мистецтво, фольклор, система українознавчих знань, історичний досвід народу і нинішній спосіб організації її життєдіяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У сучасній педагогічній літературі існує ряд напрацювань щодо змісту українських підручників та його впливу на формування особистості дитини (В. Вихрущ, Т. Завгородня, Я. Кодлюк, Г. Розлуцька, І. Стражникова, О. Фізеші, Н. Чаграк, М. Чепіль та ін.).

Метою статті є розкриття впливу змісту українських читанок Галичини на формування особистості школяра у міжвоєнний період.

Виклад основного матеріалу. За висловом В. Сухомлинського, книжка – “то азбука культури, перша сходинка мудрості, перші двері до світу людяності” [10, 172]. Для учнів початкових класів такими книжками є букварі і читанки.

В усі періоди існування нашої держави значну увагу викликало питання створення навчальної літератури. Особливо загострилась проблема укладання українських підручників для початкових шкіл Галичини в період міжвоєнної

ВПЛИВ ЗМІСТУ УКРАЇНСЬКИХ ЧИТАНОК ГАЛИЧИНИ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ШКОЛЯРА (1919 – 1939 РР.)

добу. Тоді не тільки освітяни, але й більш широке коло свідомих українців добре розуміли значення підручників для формування особистості дитини і розглядали шкільну книжку не лише як педагогічне, а й соціальне явище, яке поширювало свій вплив на школяра та його сім'ю.

Першими ластівками на терені написання підручників у Галичині міжвоєнного періоду були такі автори, як Б. Заклинський, А. Крушельницький і М. Матвійчук.

Читанки сільського вчителя Б. Заклинського почали виходити із 1919 р. У підручнику для української початкової школи “Веснянка” він вмістив абетку, вірші, маленькі прозові твори, загадки, дитячі пісні та приказки. Вірші для цієї книги було написано Марійкою Підгірянкою, також учителькою української школи. Усе це сприяло зацікавленню дітей, розвитку їхніх розумових здібностей. Б. Заклинський, створюючи підручники для українських шкіл, мав на меті саме через зміст творів “дати українській діворі національне виховання” [2, 32].

Значною постаттю в історії українського народу був А. Крушельницький – український педагог, письменник, громадсько-освітній і суспільно-політичний діяч, який зробив вагомий внесок у забезпечення шкіл Галичини українськими підручниками. Проналізувавши “Трепо читанку” А. Крушельницького, можна відзначити, що різножанровий зміст цього підручника (віршовані твори, історичні оповідання, казки, перекази, щедрівка) наскрізь пронизаний національним духом. Наприклад, відомий вірш “Рідна мова”:

“Ой шануйте, поважайте
Ріднесеньку мову
І учіться розмовляти
Своїм рідним словом” [3, 3].

Крім цього, у його підручниках знаходимо твори, зміст яких насичений ідеями патріотизму, гуманності, трудолюбства, любові і поваги до рідних, шанобливого ставлення до людей тощо.

Читанки А. Крушельницького, написані літературною мовою, багато ілюстровані малюнками, які приваблюють дитячу увагу. Підручники та посібники містять казки, перекази, легенди, балади, думи, життєписи, гімни, псалми й молитви, елегії, листи, історичні оповідання, ліричні твори про рідний край, красу землі та природу. Такий зміст підручника впливав на виховання у молодших школярів широкого світобачення, національної свідомості, почуття приналежності до рідного українського народу.

У міжвоєнний період на Галичині у кожному підручнику було вміщено вірші і оповідання, які

впливали на виховання національно свідомих громадян своєї Вітчизни і їх загальнолюдських цінностей. Такий характер мали підручники українського педагога М. Матвійчука. У його “Першій книжечці” (вперше вийшла у світ в 1922 р. і декілька разів перевидавалась), надруковано вірші “Малий Українець”, “Мала Українка” і оповідання “Україна”, зміст яких виховув патріотів своєї рідної держави – України. Наприклад, у прозовому творі “Україна” автор описує красу і велич своєї країни: “Україна є край багатий, гарний, там живе народ веселий, добрий” [6, 100]. А в “Другій книжечці до читання для українських дітей” цього ж автора вміщено оповідання-пояснення, хто такий українець: “Я Українець...”, бо належу до великого українського народу, бо я говорю й молюся по українськи, бо я співаю українські пісні, бо я ходжу до української школи, вчуся по українськи та читаю українські книжки” [4, 114].

У “Третій” і “Четвертій книжечці” навчальні твори були складені за тематичними розділами. Наприклад, у “Четвертій книжечці” (1931 р.) пропонується для вивчення розділ “Тарас Шевченко”, що починається оповіданням “Найкрасший син України”, в якому розповідається про життєвий шлях великого Кобзаря, про його боротьбу за кращу долю рідного народу: “Шевченко вірив, що українському народові найкраще буде жити у своїй власній державі, у вільній, незалежній Україні” [8, 173]. Вивчення цього розділу сприяло вихованню в учнів поваги та любові до відданих синів українського народу.

До змісту підручників М. Матвійчук включив розділ “Школа, наука, знання”. Таке рішення можна вважати цілком виправданим. Відомо, яке знання місце в житті кожної людини займає школа, завдання якої – прищепити дітям бажання вчитися і здобувати знання. І, напевне, тому багато підручників починалися із творів на шкільну тематику. В оповіданнях і віршах цього розділу йшлося про значення і велику життєву вагу освіти, оскільки “на світі є дуже багато гарних книжок і з них багато доброго можна навчитися і багато дечого довідатись” [7, 10].

Практично в усіх читанках містились твори про найдорожчих людей – маму, батька, дідуся і бабусю. Цій тематиці український педагог у своїх підручниках присвятив такі розділи: “Між рідними” (“Третя книжечка”) і “В родині” (“Четверта книжечка”). Ці розділи складались з творів: “Материн сон”, “Бабуся”, “Дідусь і внучок”, “Добрий дідусь” та інші, на прикладі яких у дітей виховували такі риси характеру, як любов до ближнього, повага і відданість.

ВПЛИВ ЗМІСТУ УКРАЇНСЬКИХ ЧИТАНОК ГАЛИЧИНИ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ШКОЛЯРА (1919 – 1939 рр.)

Споконвіку одним із завдань людства було виховання в учнів доброти, справедливості, чесності, порядності, совісті. Моральному становленню учнів сприяло вивчення змісту таких творів, як “Правда та Неправда”, “Добрі діти”, “Відважний Євген”.

Враховуючи, що український народ завжди відзначався своєю працелюбністю, зміст підручників М. Матвійчук наситив прозовими і віршованими творами, які характеризували місце праці в житті людей (“Баба Хуртовина”, “Пісня хлібороба”, “Ледачий син”, “До праці”, “Праця людини не понижає”). Читаючи ці твори, діти мали змогу замислитись над значенням людської праці і водночас виховувались у повазі до робітника-трударя.

Ще одним важливим завданням виховання (як показником людяності) є бережливе ставлення до рослинного світу, адже зелені насадження мають велике екологічне значення. Цій темі відповідають такі оповідання із розділу “Серед природи”: “Ліс восени”, “В лісі”, “Пожиток з лісу” та ін.

Окрім названих, у підручниках М. Матвійчука є розділи: “Серед людей”, “З життя звірят і птахів”, “Байки”, “З історії винаходів”, “Сміховинки”, “Зима”, “Весна”, “Літо”, “Осінь”. Ці підручники багаті на ілюстративний матеріал, після деяких прозових творів були запитання до тексту.

Усе це є свідченням різноманітного багатства навчальних посібників українського педагога, просвітителя М. Матвійчука, який при укладанні своїх підручників намагався підібрати матеріал, що “розбуджував у дітей радість, утіху і охоту до життя і праці” [5, 54]. Ці навчальні посібники мали велике значення для втілення у практичні роботи шкіл визначеного програмами змісту предметів.

Оскільки українська нація споконвіку була глибоко віруючою, під час уроків читання діти вивчали твори релігійного спрямування. Тому майже всі читанки і букварі того періоду починалися “Молитвою”. Друкувалися також оповідання: “Ісус Христос між дітьми”, “Святий Отець Миколай”, “Вцеркві”, а в одному із букварів (1933 р.) вміщено, крім звичайної абетки, ще й церковну. Насичення підручників творами релігійної тематики сприяло формуванню в учнів доброти, чесності, милосердя, людяності.

Важливу роль у вихованні національних і загальнолюдських рис відігравали звичаї та обряди народу, яким у змісті навчальної літератури міжвоєнного періоду в Галичині відводилося значне місце. Цій темі присвячені твори: “Новий рік”, “Свят-вечір”, “Різдво”, “Щедрий вечір”, “Йордан”, “Христос Воскрес”, щедрівки і колядки. На їх приклади учні не тільки знайомилися зі

звичаями і обрядами, а й самі брали участь у святах, що сприяло збереженню етнічного багатства українського народу, його традиційно-побутової культури.

Оскільки територія галицьких земель була у володінні польських властей, українські діти “майже від самого початку мусіли учитися рівночасно двох мов” [1, 363] і опановувати матеріал не тільки український, але й польський. Не випадково в багатьох підручниках для українських шкіл були твори польського спрямування, – інакше вони взагалі не могли бути видані або не були б допущені до вживання в школах. Наприклад, текстова частина букваря “Моя перша книжечка” [9], авторами якого були українські вчительки О. Рожанківська і І. Петрова, починалася із нариса “Білий орел” (державний знак Польської держави). А в “Букварі. Першій книжечці для народних шкіл” (1935 р.) було вміщено портрет “пана Маршалка Осифа Пилсудського”. У “Другій книжечці для вселюдних шкіл” (1933 р.) було надруковано прозовий твір “День 11 листопада”, який був присвячений встановленню польської держави.

Варто зазначити, що в українській навчальній літературі для початкових шкіл Галичини важливе місце відводилось проблемам сільської місцевості. Звісно, можна вважати це недоліком. М. Федусевич у 1939 р. висловив незадоволення тим, що в читанках “всі суспільні та взагалі життєві проблеми” розглядалися “майже виключно з селянсько-мужицької точки погляду”. За його переконанням, бажано було б більше уваги приділяти творами, присвяченим інтелігенції, священикам та іншим соціальним верствам, які з’явилися за останні десятиліття в українському народі [11, 42 – 43]. Але ж таке зауваження, на наш погляд, не дуже справедливе. Треба враховувати, що більшість українського населення проживало саме в сільській місцевості (75 %), тому автори букварів і читанок не могли цього не враховувати. Навпаки, варто відзначити їхні спроби наблизитися до розуміння психології маленького учня, який мав почати з розуміння найближчого навколишнього середовища.

Висновок. У міжвоєнний період у Галичині значний вплив на формування особистості школяра мали українські читанки. У цих шкільних підручниках вміщені були твори, які сприяли формуванню моральних, національних та громадянських цінностей.

1. *Бібліографія. 10-ліття “Першої Книжечки” М. Матвійчука // Рідна школа. – 1932. – Ч. 17 – 18. – С. 363.*

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ РУХЛИВИХ ІГОР В ОРГАНІЗАЦІЇ ДОЗВІЛЛЯ ДІТЕЙ

2. Заклинський Б. Читанка для II класи. – 1934. – 100 с.
Косів, 1919. – 32 с.
3. Крушельницький А. Третя читанка для третього року науки в Єдиній школі для третьої класи молодшої основної школи; для третьої класи народної школи. – Київ – Відень – Львів, 1922. – 199 с.
4. Матвійчук М. Друга книжечка до читання для українських дітей. – Львів, 1923. – 126 с.
5. Матвійчук М. Новий буквар // Світло. – 1921. – Ч. 5. – С. 53 – 54.
6. Матвійчук М. Перша книжечка. – Львів, 1934. – 100 с.
7. Матвійчук М. Третя книжечка для третьої класи. – Львів, 1931. – 156 с.
8. Матвійчук М. Четверта книжечка: Українська читанка для четвертої класи. – Львів, 1931. – 196 с.
9. Рожанківська О., Петрова І. Моя перша книжечка. Буквар. – Львів, 1937. – 65 с.
10. Сухомлинський В. Батьківська педагогіка. – К.: Рад. школа, 1978. – 263 с.
11. Федусевич М. За нові українські читанки для гімназій і ліцеїв // Українська Школа. – 1939. – Ч. 1–6. – С. 30 – 46.

Олег Кругляк, кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ РУХЛИВИХ ІГОР В ОРГАНІЗАЦІЇ ДОЗВІЛЛЯ ДІТЕЙ

У статті обґрунтовуються теоретичні засади використання рухливих ігор в організації дозвілля дітей, висвітлюється їх ціннісне значення як умови розвитку і оздоровлення молодшої особистості.

Постановка проблеми. Розбудова Української держави, входження у новий період продуктивного розвитку всіх сфер соціального життя, актуалізація багатого культурно-історичного досвіду і відродження традицій національного виховання ставлять на перший план проблему соціальної роботи з дітьми різного віку. Оскільки саме діти потребують у сучасних умовах найбільшої уваги з боку суспільства, соціальної допомоги, захисту і підтримки. Тому в 1991 році у нашій країні офіційно зареєстрована соціально-педагогічна діяльність як професія. Прогностичними, попереджувально-профілактичними, соціально-терапевтичними, комунікативними та організаторськими вміннями повинні володіти соціальні педагоги [11]. Ці фахівці повинні бути обізнаними у багатьох галузях знань, у тому числі знати основи культурно-дозвілєвої діяльності, організації фізкультурно-оздоровчої роботи за місцем проживання дітей та у позашкільних закладах. І найважливіше – вміти застосовувати знання у майбутній соціально-практичній діяльності з дітьми.

Вітчизняні вчені [2, 7, 8, 17] стверджують про зниження рівня здоров'я дітей і основними причинами називають довготривале сидіння у

школі, багатогодинні перегляди телепередач, застосування комп'ютерної техніки, поширення шкідливих звичок та зменшення рухової діяльності. Більшість дітей не відвідують занять спортивних секцій у загальноосвітніх і дитячо-юнацьких спортивних школах, не грають у рухливі ігри на дозвіллі.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні теоретичних засад використання рухливих ігор в організації дозвілля дітей.

Відповідно до мети визначено такі завдання дослідження:

1. Проаналізувати науково-педагогічну та соціально-педагогічну літературу з даної проблеми.

2. Висвітлити ціннісне значення рухливих ігор на дозвіллі дітей як умови їх розвитку і оздоровлення.

Для досягнення поставленої мети і вирішення завдань дослідження використовували такі методи дослідження: вивчення науково-педагогічних та соціально-педагогічних літературних джерел, теоретичний аналіз і синтез.

Виклад основного матеріалу. Масштабність завдань, що ставляться перед українською нацією, вимагають від кожного громадянина відповідного